

ZDZISŁAW ZBLEWSKI

Kraków

DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNO-POLITYCZNA WŁADYSŁAWA KABACIŃSKIEGO (1893–1946)

Władysław Kabaciński urodził się 14 czerwca 1893 r. we wsi Zasady gm. Czermin pow. rypiński (Ziemia Dobrzyńska) w guberni płockiej (obecnie województwo kujawsko-pomorskie) jako jeden z trzech synów Ludwika i Marty z domu Kalinowskiej. Jego rodzice gospodarowali na niewielkim ośmiomorgowym gospodarstwie rolnym. W latach 1902–1906 uczęszczał do szkoły ludowej, kończąc cztery klasy, po czym przerwał naukę i od jesieni 1906 do wiosny 1908 r. pracował w gospodarstwie ojca oraz jako najemnik w pobliskim folwarku. Jesienią 1908 r. podjął naukę w szkole miejskiej w Rypinie, gdzie ukończył piątą i szóstą klasę¹. Po krótkim pobycie w seminarium duchownym², w 1910 r. zdał egzamin wstępny i rozpoczął naukę w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie koło miejscowości Skępe w pow. lipnowskim (Lipno) w guberni płockiej (od 1997 r. dzielnica miasta Skępe). W trakcie nauki pobierał stypendium w wysokości 65 rubli, toteż po ukończeniu szkoły i uzyskaniu 1 czerwca 1913 r. kwalifikacji nauczyciela nauczania początkowego zobowiązany był do przepracowania czterech lat w zawodzie nauczycielskim³. 14 września 1913 r. Kabaciński objął posadę nauczyciela w szkole we wsi Zdziar Wielki gm. Staroźebry pow. płocki w guberni płockiej, gdzie pracował od 1 września 1913 do 30 listopada 1916 r.⁴ Po uzyskaniu przeniesienia został z dniem 1 grudnia 1916 r. zatrudniony jako nauczyciel w jednoklasowej publicznej szkole powszechnej we wsi Włoki gm. Borkowo w pow. sierpeckim. Po połączeniu 1 września 1919 r. tej szkoły z siedmioklasową Szkołą Powszechną Nr 1

¹ Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej: AP), Wojskowy Sąd Rejonowy (dalej: WSR), Akta sprawy W. Kabacińskiego i tow., sygn. Rej. 61/46 (dalej: Akta sprawy...), t. 1, k. 38–48, Życiorys W. Kabacińskiego oraz k. 56–60, Protokół przesłuchania W. Kabacińskiego, Warszawa, 30 listopada 1945; M. Kabacińska-Franćić, Życiorys Władysława Kabacińskiego, Kraków, 16 września 1990 (masz., kserokopia w posiadaniu autora).

² Informacja M. Kabacińskiej-Franćić z 15 stycznia 2001.

³ Świadectwo nr 437 wystawione 1 czerwca 1913 przez Radę Pedagogiczną Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, zbiory M. Kabacińskiej-Franćić (dalej: zbiory MKF).

⁴ W. Kabaciński, Przebieg służby (rkps i masz., 30 czerwiec 1942), zbiory MKF; AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48.

w Sierpcu został przeniesiony do Sierpca, gdzie pracował do 1 lutego 1923 r.⁵ W lipcu 1921 r. zdał egzamin humanistyczny „dla czynnych a niewykwalifikowanych nauczycieli szkół powszechnych” i otrzymał oceny bardzo dobre z języka polskiego (z literaturą polską), historii Polski oraz geografii Polski⁶. W październiku 1921 r. zapisał się na studia na Wydziale Humanistycznym Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, uczęszczając w semestrze zimowym 1921/1922 na wykłady z zakresu logiki, psychologii, poezji polskiej w dobie stanisławowskiej oraz na prowadzone przez Ludwika Krzywickiego wykłady z zakresu historii kultury. W semestrze letnim 1922 r. studiów tych już nie kontynuował⁷. Wiosną 1922 r. został wybrany przez Konferencję Nauczycielską członkiem Rady Szkolnej Powiatowej w Sierpcu⁸. Latem i jesienią 1922 r. kurator Okręgu Szkolnego Warszawskiego dwukrotnie powierzał mu zastępstwo inspektora szkolnego w Sierpcu⁹.

Podczas pobytu w 1915 r. w Warszawie zapoznał się z działalnością Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) i 1 listopada 1915 r. został jej członkiem w obwodzie płockim¹⁰. Współtworzył struktury tej organizacji w okolicach osady miejskiej (do 1869 i od 1994 r. miasta) Drobin w pow. płockim, gdzie przeszedł przeszkolenie szeregowca. Latem 1916 r. zetknął się z pracą Zrzeszenia Nauczycielstwa Polskich Szkół Początkowych (ZNPS). Szerszą działalność społeczno-polityczną rozwinął po przeniesieniu do Sierpca. W 1917 r. ukończył konspiracyjny kurs podoficerski w Płocku, a także uczestniczył w zakładaniu struktur POW w obwodzie sierpeckim. Od 1 grudnia 1916 r. pełnił funkcję komendanta miejscowego (komendanta oddziału sierpeckiego), a od połowy 1917 r. komendanta obwodu Sierpc. Używał wówczas pseudonimów „Włókowski” i „Niepodległy”¹¹. Jednocześnie współtworzył miejscowe struktury ZNPS, Spółdzielni Nauczycielskiej, a także Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL)¹². Od 25 czerwca do 12 lipca 1917 r. przebywał w Warszawie, będąc słuchaczem Kursów Uzupełniających Polskiej Macierzy Szkolnej dla nauczycieli ludowych¹³.

⁵ Zaświadczenie inspektora szkolnego w Sierpcu, Sierpc, 12 marca 1927, zbiory MKF. Autorzy biografów W. Kabacińskiego: Władysław Galecki (*Kabaciński Władysław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 11, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964–1965, s. 360) oraz Waldemar Brenda (*Kabaciński Władysław*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 1996, nr 8, s. 189) błędnie podają, że Kabaciński pracował w szkole ludowej we wsi Włóki w latach 1913–1916.

⁶ Zaświadczenie inspektora szkolnego w Sierpcu o złożeniu części egzaminu nauczycielskiego, Sierpc, 29 lipca 1921, zbiory MKF.

⁷ Indeks (nr 496) słuchacza rzeczywistego Wydziału Humanistycznego Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, zbiory MKF.

⁸ Pismo MWRiOP, Warszawa, 6 marca 1922, zbiory MKF.

⁹ Pismo kuratora Okręgu Szkolnego (dalej: O.Sz.) Warszawskiego, Warszawa, 2 sierpnia 1922, zbiory MKF.

¹⁰ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej: CAW), Komitet Krzyża i Medalu Niepodległości (dalej: Komitet...), Akta W. Kabacińskiego.

¹¹ Zaświadczenie wydane przez Komisję Kwalifikacyjną POW przy Wojskowym Biurze Historycznym, Warszawa, 28 września 1938, zbiory MKF.

¹² AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48.

¹³ Zaświadczenie Zarządu Głównego Polskiej Macierzy Szkolnej o uczestnictwie w Kursach Uzupełniających dla nauczycieli ludowych, Warszawa, 12 lipca 1917 oraz Świadectwo odbycia Kursów Uzupełniających Polskiej Macierzy Szkolnej dla nauczycieli ludowych, Warszawa, 31 grudnia 1917, zbiory MKF.

Aresztowany przez Niemców za działalność niepodległościową w ostatnich dniach lipca 1917 r. i osadzony w więzieniu w Sierpcu, został zwolniony po kilku tygodniach w sierpniu tego roku dzięki staraniom rodziny. Aresztowany ponownie 4 maja 1918 r., został umieszczony w więzieniu w Sierpcu, a następnie w obozie jenieckim w twierdzy Modlin, gdzie przebywał do 10 listopada 1918 r.¹⁴

Po uwolnieniu przedostał się 11 listopada 1918 r. do Warszawy, skąd w grupie wojskowych wysłano go z powrotem do Modlina z zadaniem rozbrojenia tamtejszej niemieckiej załogi wojskowej. Po wykonaniu zadania eskortował rozbrojonych Niemców Wisłą do Płocka. W trakcie konwojowania odebrał Niemcom kilka ukrytych przez nich karabinów, które następnie przekazał płockiej POW¹⁵. W Płocku uzyskał nominację na komendanta POW w powiecie sierpeckim, a po wcieleniu 10 grudnia 1918 r. tamtejszych oddziałów powiatowych do Wojska Polskiego (WP) – 3 stycznia 1919 r. awansowano go do stopnia podchorążego z ważnością od 29 listopada 1918 r. Jednocześnie od 10 grudnia 1918 r. był przydzielony na stanowisko komendanta załogi wojskowej (komendanta placu) w Lipnie w składzie 10. kompanii 32. pułku piechoty (pp), a także komendanta posterunków wojskowych na odcinku granicznym Wisła–Dobrzyń nad Drwęcą¹⁶. Po przejściu nadzoru nad granicą przez straż graniczną został 10 marca 1919 r. przydzielony wraz ze swoją kompanią do III baonu 21. pp i skierowany do Galicji Wschodniej na front polsko-ukraiński. W trakcie walk o Lwów pełnił funkcję dowódcy plutonu. Po zakończeniu wojny o Galicję Wschodnią został 10 czerwca 1919 r. skierowany na Białoruś, gdzie do 4 lipca 1919 r. brał bezpośredni udział w walkach z bolszewikami na Froncie Litewsko-Białoruskim¹⁷.

Wyreklamowany 29 września 1919 r. przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP), powrócił do pracy w szkole w Sierpcu i ponownie zaangażował się w działalność społeczno-polityczną – został prezesem Oddziału Powiatowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych (ZPNSP)¹⁸, wiceprezesem Zarządu Powiatowego Spółdzielni oraz czołowym działaczem tamtejszej organizacji PSL „Wyzwolenie”. W lipcu 1920 r. wstąpił do WP jako ochotnik. 8 lipca 1920 r. przydzielono Kabacińskiego do kompanii ochotniczej stacjonującego w Płocku 6. pp Legionów, a 7 sierpnia 1920 r. przeniesiono go do 145. pułku strzelców kresowych (psk), gdzie pełnił funkcję dowódcy plutonu w 12. kompanii.

¹⁴ W. Brenda, *op.cit.*, s. 189; AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 184, Zaświadczenie komendanta Okręgu II POW (Płock) kpt. WP W. Lenkiewicza, Komorowo, 3 grudnia 1936.

¹⁵ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48; M. Kabacińska-Frančić, Życiorys Władysława Kabacińskiego...

¹⁶ CAW, Akta personalne W. Kabacińskiego, nr 1782, Lista kwalifikacyjna (dalej: Akta personalne...); AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48; Wyciąg z wojskowej księgi ewidencyjnej W. Kabacińskiego, Płock, 5 sierpnia 1920 oraz Odpis z głównej karty ewidencyjnej Powiatowej Komendy Uzupełnień w Brześciu nad Bugiem, zbiory MKF. W. Brenda, *op.cit.*, s. 189 podaje natomiast, prawdopodobnie mylnie, że w grudniu 1918 Kabaciński został przydzielony na stanowisko komendanta Załogi Wojskowej 32. pp w Rypinie.

¹⁷ CAW, Akta personalne...; Wyciąg z wojskowej księgi ewidencyjnej... oraz Odpis z głównej karty ewidencyjnej..., zbiory MKF.

¹⁸ Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych utworzono w kwietniu 1919, z połączenia Zrzeszenia Nauczycielstwa Polskich Szkół Początkowych oraz Związku Polskiego Nauczycielstwa Ludowego w Galicji.

Brał udział w bitwie nad Wkrą, w trakcie której 15 sierpnia 1920 r. w okolicach Płońska ciężko raniono go w lewą rękę i w nogę. Po wyleczeniu brał udział w walkach z bolszewikami na Polesiu (m.in. w okolicach Łunińca), od października jako dowódca 5. kompanii 145. psk. Po zawarciu zawieszenia broni został 25 listopada 1920 r. demobilizowany i przeniesiony do rezerwy¹⁹.

Za swoją postawę w czasie akcji rozbrajania Niemców odznaczony 27 grudnia 1921 r. Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari* (nr 4976)²⁰, za męstwo wykazane w 1919 r. na froncie polsko-bolszewickim odznaczony w czerwcu 1922 r. Krzyżem Walecznych (nr 39220)²¹, „za pracę w Organizacji i walkę o niepodległość Ojczyzny” odznaczony 6 sierpnia 1919 r. Krzyżem POW (nr 847)²², a za uczestnictwo w walkach z Ukraińcami o Lwów – odznaką honorową „Orleń” (nr 26428). Za całokształt działalności w okresie odbudowy państwa polskiego odznaczony Krzyżem Niepodległości (24 października 1931 r.)²³, Krzyżem Legionowym nr 6810 (28 maja 1929 r.)²⁴ i medalem „Polska Swemu Obrońcy” (11 listopada 1928 r.)²⁵. We wrześniu 1936 r. odznaczony także Krzyżem Waleczności Armii Ochotniczej Sprzymierzonej gen. Stanisława Bułak-Bałachowicza (nr 977)²⁶, a w grudniu 1930 r. odznaką pamiątkową Więźniów Ideowych (nr 957)²⁷. Dnia 23 grudnia 1927 r. awansowany do stopnia podporucznika rezerwy ze starszeństwem od 1 lipca 1925 r.²⁸, zaś 14 marca 1936 r. „zwolniony od służby wojskowej na wypadek mobilizacji na okres bezterminowy”²⁹.

¹⁹ CAW, Akta personalne...; Odpis z głównej karty ewidencyjnej..., zbiory MKF; G. Lukomski, *Kabaciński Władysław*, [w:] *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Słownik biograficzny*, t. 2: (1914–1921), cz. I (zesz. próbny), Koszalin 1991, s. 59–60.

²⁰ Legitymacja nr 4976 uprawniająca do noszenia odznaki Orderu *Virtuti Militari* V klasy, zbiory MKF; G. Lukomski, B. Polak, A. Suchcitz, *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863–1864, 1914–1945*, Koszalin 1997, s. 178.

²¹ „Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych” 1922, nr 24, s. 575; Legitymacja nr 39220 uprawniająca do noszenia Krzyża Walecznych, zbiory MKF.

²² Akt nadania przez Komendę Główną POW Krzyża POW nr 847, Warszawa, 6 sierpnia 1919, zbiory MKF.

²³ CAW, Komitet...; Pismo Przewodniczącego Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości J. Piłsudskiego zaświadcza o nadaniu Krzyża Niepodległości „za pracę w dziele odzyskania niepodległości”, zbiory MKF.

²⁴ Akt nadania przez J. Piłsudskiego Krzyża Legionowego nr 6810, Warszawa, 28 maja 1929, zbiory MKF.

²⁵ Zaświadczenie Zarządu Głównego Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny o nadaniu medalu „Polska swemu obrońcy”, Warszawa, 11 listopada 1928, zbiory MKF.

²⁶ Upoważnienie nr 977 do noszenia Krzyża Waleczności Armii Ochotniczej Sprzymierzonej gen. S. Bułak-Bałachowicza, Warszawa, 5 września 1936, zbiory MKF.

²⁷ Akt nadania odznaki pamiątkowej Więźniów Ideowych, Warszawa, 4 grudnia 1930, zbiory MKF.

²⁸ CAW, Akta personalne...; Odpis z głównej karty ewidencyjnej..., zbiory MKF; „Dziennik Personalny Ministerstwa Spraw Wojskowych” 1927, nr 28, lokata 1099.

²⁹ Karta zwolnienia Nr 11413/OK V wystawiona 14 marca 1936 przez Powiatowego Komendanta Uzupelnień Kraków-Miasto oraz Pismo komendanta Powiatowej Komendy dla Uzupelnień Kraków-Miasto, mjr. P. Frankowskiego, Kraków, 14 marca 1936 (odpis), zbiory MKF.

W sierpniu 1939 r. awansowano go do stopnia porucznika rezerwy WP ze starszeństwem od 19 marca 1939 r.³⁰

Po powrocie do Sierpca został współzałożycielem i od 1921 r. kierownikiem powiatowym Związku Strzeleckiego (ZS), pełnił także funkcję kierownika powiatowego PSL „Wyzwolenie”, prezesa Oddziału Powiatowego ZPNSP oraz wiceprezesa Zarządu Powiatowego Spółdzielni³¹. Początkowo swoje sympatie polityczne wiązał z ruchem ludowym, jednak w 1922 r. wycofał się z działalności w PSL „Wyzwolenie” zrażony „egoistyczno-chłopskim stanowiskiem tego stronnictwa i [jego] stosunkiem do świata pracy”³². Zachowując lewicowe poglądy społeczne, zbliżył się do PPS, a w latach 1923–1924 także do kształtującego się nurtu piłsudczykowski. Od grudnia 1924 r. był członkiem, powołanej w 1922 r. w oparciu o dawną kadrę POW, organizacji kombatanckiej Polska Organizacja Wolności (od 1929 r. działającej pod nazwą Związek Peowiaków)³³. Z dniem 1 lutego 1923 r. przeniesiono Kabacińskiego za jego zgodą na stanowisko nauczyciela języka polskiego i literatury polskiej w Szkole Ćwiczeń przy Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim w Wymyślinie³⁴. Zaangażowany w pracę zawodową (jego pensum wynosiło 14 godzin tygodniowo) i samokształceniową, ograniczył w latach 1924–1926 aktywność społeczno-polityczną. Uczestniczył w wakacyjnych kursach polonistycznych dla nauczycieli szkół średnich w Hrubieszowie (1924)³⁵, Radomiu (1925)³⁶, Lwowie i Krzemieńcu³⁷, a we wrześniu 1925 r. uzyskał roczny urlop płatny³⁸ i został przez MWRiOP skierowany na trzyletni kurs w Studium Polonistycznym dla Nauczycieli Seminariów Nauczycielskich MWRiOP w Krakowie³⁹. Po ukończeniu kursu zdał 15 i 18 listopada 1927 r. pisemny i ustny tzw. uproszczony egzamin państwowy z dydaktyki języka i literatury polskiej na nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących i seminariów nauczycielskich państwowych i prywatnych przed działającą przy Uniwersytecie Jagiellońskim Państwową Komisją Egzaminacyjną w Krakowie dla Kandydatów na Nauczycieli Szkół Średnich w składzie: prof. prof. Leon Sternbach, Kazimierz Nitsch i Zenon Klemensiewicz, zdobywa-

³⁰ Pismo komendanta Rejonu Uzupełnień Kraków-Miasto kpt. F. Kasprzyka, Kraków, 16 sierpnia 1939 (odpis), zbiory MKF.

³¹ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48 oraz k. 56–60.

³² *Ibidem*, t. 1, k. 38–48.

³³ Legitymacja członkowska nr 9/9 Polskiej Organizacji Wolności – koło Skępe, Warszawa, 1 grudnia 1924, zbiory MKF.

³⁴ Pismo kuratora O.Sz. Warszawskiego G. Zawadzkiego, Warszawa, 27 stycznia 1923, zbiory MKF; Z. Bieńkowski, *Zarys działalności Zakładu Kształcenia Nauczycieli w Wymyślinie 1867–1969*, Wymyślin 1970, *passim*.

³⁵ Pismo kuratora O.Sz. Warszawskiego w sprawie objęcia wykładów na kursach wakacyjnych, Warszawa, 24 maja 1924, zbiory MKF.

³⁶ Pismo Kuratorium O.Sz. Warszawskiego, Warszawa, 9 czerwca 1925, zbiory MKF.

³⁷ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (dalej: AUJ), Państwowa Komisja Egzaminacyjna dla Nauczycieli Szkół Średnich (dalej: PKE), t. W. Kabacińskiego, Podanie do ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego, Prużana, 11 lipca 1927.

³⁸ Pismo kuratora O.Sz. Warszawskiego, Warszawa, 22 września 1925, zbiory MKF.

³⁹ Zaświadczenie Kierownictwa Studium Polonistycznego dla Nauczycieli Seminariów Nauczycielskich MWRiOP w Krakowie, Kraków, 28 czerwca 1926, zbiory MKF.

jąc w ten sposób wykształcenie wyższe oraz dyplom uprawniający do pracy nauczycielskiej w szkolnictwie średnim⁴⁰.

Z dniem 1 września 1926 r. został przeniesiony do Prużany na Polesiu⁴¹, gdzie podjął pracę początkowo jako nauczyciel języka polskiego w Szkole Ćwiczeń przy tamtejszym Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim (do 31 stycznia 1928 r.), a następnie jako nauczyciel w Seminarium⁴². W Prużanie ponownie zaangażował się w działalność społeczną, zostając prezesem miejscowych organizacji ZPNSP, Spółdzielni oraz ZS, a także wiceprezesem Polskiej Macierzy Szkolnej⁴³. Jako zdeklarowany piłsudczyk⁴⁴ pełnił też funkcję wiceprezesa prużańskiej Powiatowej Rady Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (BBWR)⁴⁵. W roku szkolnym 1926/1927 wchodził jako egzaminator z języka polskiego w skład Komisji Egzaminacyjnej dla czynnych a niewykwalifikowanych nauczycieli szkół powszechnych⁴⁶, a 6 kwietnia 1928 r. został członkiem Komisji Kwalifikacyjnej dla nauczycieli seminariorów i preparand nauczycielskich przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Poleskiego⁴⁷. W wydanej 26 lipca 1927 r. opinii na temat jego działalności zawodowej wizytator szkół powszechnych Kuratorium Okręgu Szkolnego Poleskiego stwierdził m.in.: „pracę p[ana] Kabacińskiego mogę zakwalifikować jako wybitną”⁴⁸.

W okresie pracy w Prużanie wykrył nadużycia dyrektora Seminarium Nauczycielskiego oraz kilku pracujących tam nauczycieli i doprowadził do ich przeniesienia⁴⁹. Wkrótce potem wygrał konkurs na stanowisko prowizorycznego inspektora szkolnego w Garwolinie (województwo lubelskie), którą to funkcję piastował od 1 lipca 1929 r. do 14 maja 1931 r.⁵⁰ Od 3 października 1929 r. sprawował też funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej na powiat garwoliński dla nauczycieli szkół

⁴⁰ AUJ, PKE, t. W. Kabacińskiego, Protokół z egzaminu złożonego 18 listopada 1927 przed Państwową Komisją Egzaminacyjną dla Nauczycieli Szkół Średnich.

⁴¹ Pismo p.o. kuratora O.Sz. Poleskiego, Brześć nad Bugiem, 15 września 1926, zbiory MKF.

⁴² Pismo kuratora O.Sz. Poleskiego Z. Gąsiorowskiego, Brześć nad Bugiem, 7 lutego 1928, zbiory MKF.

⁴³ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48; Legitymacja członkowska nr 63 Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych – ognisko w Prużanie, Prużana, 1 października 1926, zbiory MKF.

⁴⁴ Por. treść przemówienia W. Kabacińskiego „Piłsudski jako żołnierz w walce o niepodległość i budowniczy odrodzonej Polski”, wygłoszonego 19 marca 1927 r. w Prużanie z okazji imienin J. Piłsudskiego (zbiory MKF): „Cześć Ci Komendancie, cześć niezwykły Wodzu Narodu! Żyj nam jak najdłużej i prowadź nas szczęśliwie ku mocarstwowej potędze państwa. Imię Twoje jest dla nas sztandarem i drogowskazem, za którym pójdziemy tam, gdzie nam rozkażesz. Ze wszystkich czujących serc wyrwa się dziś okrzyk: Niech żyje Marszałek Piłsudski! Niech żyje nasz ukochany Wódz!”.

⁴⁵ Zaświadczenie wystawione przez prezesa Powiatowej Rady BBWR w Prużanie, Prużana, 6 sierpnia 1929, zbiory MKF.

⁴⁶ Pismo Kuratorium O.Sz. Poleskiego, Brześć nad Bugiem, 3 listopada 1926, zbiory MKF.

⁴⁷ Pismo podsekretarza stanu w MWRIOP, Warszawa, 6 kwietnia 1928, zbiory MKF.

⁴⁸ AUJ, PKE, t. W. Kabacińskiego, Opinia wizytatora szkół powszechnych Kuratorium O.Sz. Poleskiego, Brześć nad Bugiem, 26 lipca 1927.

⁴⁹ AP, WSR, Akta sprawy..., k. 38–48.

⁵⁰ Zbiory MKF: Pismo ministra WRiOP S. Czerwińskiego, Warszawa, 24 czerwca 1929; Pismo Kuratorium O.Sz. Poleskiego, Brześć nad Bugiem, 3 lipca 1929; Pismo Kuratorium O.Sz. Lubelskiego, Lublin, 24 sierpnia 1929; W. Kabaciński, Przebieg służby...

powszechnych, zdających egzamin praktyczny⁵¹. We wrześniu 1931 r. Komisja Kwalifikacyjna przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego ustaliła „ogólną ocenę kwalifikacji Kabacińskiego za rok 1929 i 1930” jako „bardzo dobrze”⁵².

W 1931 r. przyjął propozycję swego przełożonego – kuratora Okręgu Szkolnego Lubelskiego dr. Eustachego Nowickiego, który przeszedł na analogiczne stanowisko w Okręgu Szkolnym Krakowskim, objęcia funkcji wizytatora szkół w tamtejszym Kuratorium⁵³. W Krakowie pracował do 31 sierpnia 1932 r. jako wizytator szkół, następnie zaś jako p.o. naczelnika (kierownik) Wydziału Szkolnictwa Powszechnego w Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego (KOSK)⁵⁴, a od 1 stycznia 1938 r. do wybuchu wojny jako naczelnik tego Wydziału⁵⁵. Jednocześnie od 1 września 1932 r. do 1 września 1936 r. pracował jako nauczyciel w krakowskim Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim im. Grzegorza Piramowicza⁵⁶ a następnie w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim⁵⁷. W latach 30. sprawował m.in. funkcje: przewodniczącego Państwowej Komisji Egzaminacyjnej dla przeprowadzenia egzaminów dojrzałości w Państwowym Seminarium Nauczycielskim męskim⁵⁸ oraz Państwowym Seminarium Nauczycielskim żeńskim w Radomiu (1932)⁵⁹, przewodniczącego Państwowej Komisji Egzaminacyjnej dla przeprowadzenia egzaminów dojrzałości na Rocznym Kursie Nauczycielskim w Radomiu (1932)⁶⁰, przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej dla egzaminu eksternów przy Państwowym Wyższym Kursie Nauczycielskim w Krakowie (1934–1939)⁶¹, a także komisarza egzaminacyjnego Komisji Egzaminacyjnej przy KOSK dla kandydatów na stanowiska II kategorii w państwowej służbie administracyjnej (1939)⁶².

Od lutego 1932 r. wchodził w skład Rady Wojewódzkiej BBWR w Krakowie⁶³. 6 listopada 1931 r. wznowił swoje członkostwo w Związku Peowiaków⁶⁴, a od 31 marca 1933 r. do 1935 r. sprawował funkcję komendanta Zarządu Okręgu tego Związku

⁵¹ Pismo kuratora O.Sz. Lubelskiego dr. E. Nowickiego, Lublin, 3 października 1929, zbiory MKF.

⁵² Pismo kuratora O.Sz. Lubelskiego, Lublin, 12 września 1931, zbiory MKF.

⁵³ Pismo ministra WRiOP S. Czerwińskiego, Warszawa, 6 maja 1931 oraz Pismo p.o. kuratora O.Sz. Lubelskiego, Lublin, 11 maja 1931, zbiory MKF.

⁵⁴ Pismo ministra WRiOP J. Jędrzejewicza, Warszawa, 8 lutego 1934 oraz Pismo kuratora O.Sz. Krakowskiego M.B. Godeckiego, Kraków, 21 lutego 1934, zbiory MKF.

⁵⁵ Pismo ministra WRiOP W. Świątosławskiego, Warszawa, 22 grudnia 1937 oraz Pismo kuratora O.Sz. Krakowskiego J. Stypińskiego, Kraków, 10 stycznia 1938, zbiory MKF. W. Galecki (*op.cit.*, s. 360), a prawdopodobnie za nim W. Brenda (*op.cit.*, s. 190) błędnie podają, że Kabaciński pełnił funkcję naczelnika Wydziału Szkół Powszechnych już od 1934.

⁵⁶ Pismo ministra WRiOP J. Jędrzejewicza, Warszawa, 31 sierpnia 1932 (odpis), zbiory MKF.

⁵⁷ Pismo kuratora O.Sz. Krakowskiego M.B. Godeckiego, Kraków, 15 lipca 1936, zbiory MKF.

⁵⁸ Pismo kuratora O.Sz. Krakowskiego dr. E. Nowickiego, Kraków, 1 kwietnia 1932, zbiory MKF.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Pismo kuratora O.Sz. Krakowskiego dr. E. Nowickiego, Kraków, 25 kwietnia 1932, zbiory MKF.

⁶¹ Pismo kuratora O.Sz. Krakowskiego M.B. Godeckiego, Kraków, 25 października 1934 oraz Pismo kuratora O.Sz. Krakowskiego J. Stypińskiego, Kraków, 19 sierpnia 1937, zbiory MKF.

⁶² Pismo kuratora O.Sz. Krakowskiego J. Stypińskiego, Kraków, 17 marca 1939, zbiory MKF.

⁶³ Pismo prezesa BBWR W. Sławka, Warszawa, 15 lutego 1932 oraz Pismo prezesa Rady Wojewódzkiej BBWR w Krakowie dr. M. Kaplickiego, Kraków, 20 lutego 1932, zbiory MKF.

⁶⁴ Legitymacja członkowska nr 5667 Związku Peowiaków, Warszawa, 29 grudnia 1931, zbiory MKF.

w Krakowie⁶⁵. Od 1935 r. piastował również godność prezesa Zarządu Okręgu V (krakowskiego) ZS. Swoją aktywną działalnością na stanowisku delegata Zarządu Głównego na Okręg Szkolny Krakowski, a następnie wiceprezesa Komitetu Okręgowego Krakowskiego utworzonego 1 czerwca 1933 r. Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych (TPBPSP)⁶⁶ przyczynił się do wybudowania na terenie Okręgu Szkolnego Krakowskiego kilkuset nowych szkół, dysponujących łącznie około czterema tysiącami izb lekcyjnych, a także do zaopatrzenia ponad trzech tysięcy szkół w pomoce naukowe w ramach realizowanego od 1937 r. siedmioletniego planu zaopatrzenia szkół powszechnych w pomoce naukowe i książki dla bibliotek szkolnych. Od kwietnia 1935 r. piastował także stanowisko delegata MWRiOP do Wydziału Ścisłego Zarządu Głównego Towarzystwa Szkoły Ludowej w Krakowie⁶⁷. W 1937 r. zainicjował akcję „Szkoly dla szkół”, proponując, aby każde liceum oraz gimnazjum ogólnokształcące i zawodowe objęło swoją opieką wybraną szkołę powszechną w celu zaopatrzenia jej w ciągu kilku lat w pomoce naukowe. Przywiązując osobiście ogromną wagę do zagadnienia upowszechniania szkolnictwa, opublikował na łamach *Dziennika Urzędowego Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego* kilka artykułów poświęconych tej problematyce m.in. *Budujemy szkoły* (1934), *Zagadnienie powszechności nauczania w Okręgu Szkolnym Krakowskim* (1936), *Kilka uwag o organizacji nowego 1938/39 roku szkolnego w szkolnictwie powszechnym* (1937) oraz *Pomoce naukowe dla szkół powszechnych* (1937)⁶⁸. Za swoją działalność społeczną w okresie Drugiej RP odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski („za gorliwe spełnianie obowiązków służbowych i pracę społeczną” – 10 listopada 1933 r.)⁶⁹, Złotym Krzyżem Zasługi („za zasługi na polu pracy społecznej” – 5 listopada 1938 r.)⁷⁰, srebrnym medalem „Za długoletnią służbę” (12 listopada 1938)⁷¹, honorową odznaką kombatancką Przysposobienia Wojskowego (19 marca 1938)⁷² oraz dyplomem Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju „za zasługi położone na polu radiofonizacji wsi” (16 stycznia 1939)⁷³.

Jako członek Obozu Zjednoczenia Narodowego (OZN), od maja 1938 r. wchodził w skład rady obwodowej obwodu Kraków-Miasto tej organizacji⁷⁴. Przed zapowiedzianymi na 18 grudnia 1938 r. wyborami do Rady Miejskiej Krakowa wszedł w skład

⁶⁵ Pisma prezesa Zarządu Głównego Związku Peowiaków, Warszawa, 31 marca oraz 30 października 1933, zbiory MKF; M. Kabacińska-Frančić, Życiorys Władysława Kabacińskiego...

⁶⁶ Pismo prezesa Zarządu Głównego Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych K. Pierackiego, Warszawa, 6 lipca 1933, zbiory MKF.

⁶⁷ Pismo ministra WRiOP, Warszawa, 19 kwietnia 1935, zbiory MKF.

⁶⁸ Z. Ruta, *Szkolnictwo powszechne w okręgu szkolnym krakowskim w latach 1918–1939*, Wrocław 1980, *passim*.

⁶⁹ Pismo kanclerza kapituły Orderu Odrodzenia Polski J. Kochanowskiego, Warszawa, 13 listopada 1933, zbiory MKF.

⁷⁰ Pismo prezesa Rady Ministrów F. Sławoja-Składkowskiego w sprawie nadania mu Złotego Krzyża Zasługi, zbiory MKF.

⁷¹ Dyplom nadania srebrnego medalu „Za długoletnią służbę”, Kraków, 12 listopada 1938, zbiory MKF.

⁷² Legitymacja nr 3660, zbiory MKF.

⁷³ Dyplom Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju, zbiory MKF.

⁷⁴ Cz. Brzoza, *Kraków między wojnami. Kalendarium 28 X 1918–6 IX 1939*, Kraków 1998, s. 366.

powołanego 3 listopada 1938 r. sanacyjnego tzw. Komitetu Organizacyjnego Inicjatywy utworzenia jednolitego frontu chrześcijańskiego i narodowego, który stawiał sobie za zadanie doprowadzenie do ponadpartyjnej integracji wyborców narodowości polskiej pod hasłem utworzenia w przyszłej Radzie stałej tzw. polskiej większości⁷⁵. 23 października 1938 r. został wybrany członkiem, liczącego 248 elektorów, Wojewódzkiego Kolegium Wyborczego⁷⁶, które 13 listopada tego roku dokonało wyboru czterech senatorów oraz ich zastępców⁷⁷. 22 lutego 1939 r. został wybrany przez Radę Miejską ławnikiem w Zarządzie Miasta Krakowa⁷⁸, gdzie odpowiadał za działalność referatu (wydziału?) kultury i oświaty⁷⁹.

W latach 30. był członkiem wielu organizacji i stowarzyszeń społecznych m.in.: Stowarzyszenia „Rodzina Urzędnicza” – Koło Administracji Szkolnej w Krakowie⁸⁰, Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej⁸¹, Ligi Morskiej i Kolonialnej⁸², Stowarzyszenia Urzędników Państwowych Rzeczypospolitej Polskiej⁸³, Organizacji Społecznej Opieki nad Młodzieżą – Sekcja Opieki Pozaszkolnej⁸⁴, Zjednoczenia Polsko-Ruskiego „Zgoda”⁸⁵ oraz Polskiego Czerwonego Krzyża. Jako zapalony turysta i narciarz należał także do Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego⁸⁶ oraz Polskiego Związku Narciarskiego⁸⁷. Od 1932 r. mieszkał w Krakowie kolejno przy ul. Lotniczej 30, na II Osiedlu Oficerskim 7 (w willi „Halina”), przy ul. Zyblikiewicza 5 oraz przy pl. Matejki⁸⁸.

Po wybuchu wojny wspólnie z wizytatorem Feliksem Bursą przygotował, a następnie kierował, przeprowadzoną w dniach 4–8 września 1939 r., ewakuacją niemal całego personelu Kuratorium drogą wodną (Wisłą) do Sandomierza⁸⁹. Wobec zajęcia tego miasta przez Niemców, przez Tomaszów Lubelski (gdzie połączył się z ewakuowaną uprzednio rodziną), Bełżec i Jarosław 10 października 1939 r. powrócił do Krakowa⁹⁰. W obliczu niechętniej postawy części środowiska pedagogicznego, zarzucającego wła-

⁷⁵ *Ibidem*, s. 376–377. Efektem działań podejmowanych przez ten Komitet stało się wystawienie wspólnej listy kandydatów (nr 3) przez sanacyjny Chrześcijańsko-Narodowy Front Samorządowy oraz pro-sanacyjny odłam chadecji, skupiony w Polskim Bloku Katolickim.

⁷⁶ Protokół zebrania obwodowego wyborów do Senatu, Obwód wyborczy nr 12 w Krakowie, zbiory MKF.

⁷⁷ Pismo przewodniczącego krakowskiego Wojewódzkiego Kolegium Wyborczego dr. M. Starzewskiego, Kraków, 4 listopada 1938, zbiory MKF; Cz. Brzoza, *op.cit.*, s. 378.

⁷⁸ Legitymacja (nr 6) ławnika Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa, Kraków, 22 lutego 1939, zbiory MKF.

⁷⁹ Cz. Brzoza, *op.cit.*, s. 386.

⁸⁰ Legitymacja członkowska nr 47, zbiory MKF.

⁸¹ Legitymacja członkowska nr 3083316, zbiory MKF.

⁸² Legitymacja członkowska nr 17, zbiory MKF.

⁸³ Legitymacja członkowska nr 12643, zbiory MKF.

⁸⁴ Legitymacja członkowska nr 146, zbiory MKF.

⁸⁵ Legitymacja członkowska nr 155, zbiory MKF.

⁸⁶ Legitymacja członkowska nr 45322/585, zbiory MKF.

⁸⁷ Legitymacja członkowska nr 40830, zbiory MKF.

⁸⁸ Informacja M. Kabacińskiej-Frančić...

⁸⁹ W. Gałęcki, *Jeszcze raz przez życie. Wspomnienia*, Kraków 1966, *passim*.

⁹⁰ Według M. Kabacińskiej-Frančić powrót do Krakowa nastąpił już 26 września 1939. M. Kabacińska-Frančić, *Moja droga kombatancka*, [Kraków] 1984, s. 2 (masz., kserokopia w posiadaniu autora).

dzom KOSK zaniedbania w organizacji należnych nauczycielom wypłat trzymiesięcznych poborów ewakuacyjnych⁹¹, Kabaciński nie podjął już pracy w powołanej 9 września 1939 r. w miejsce KOSK – Tymczasowej Komisji Szkolnej⁹², tym niemniej jeszcze w pierwszej połowie października skontaktował się prywatnie z podlegającymi mu do niedawna powiatowymi inspektorami szkolnymi, polecając im wznowienie urzędowania w swoich biurach i uruchomienie pracy szkół powszechnych⁹³.

Kiedy wskutek sprzeciwu władz okupacyjnych (Sekretariatu miejskiego i powiatowego) nie powiodły się próby znalezienia pracy w szkole, Kabaciński próbował sił jako współwłaściciel firmy handlującej węglem⁹⁴, a od 1 lutego 1940 r. zatrudnił się jako kierownik biura w Domu Handlowo-Przemysłowym Kazimierz Kierzkowski w Krakowie⁹⁵, prywatnej firmie należącej do mjr. rez. Kazimierza Kierzkowskiego, organizatora, a następnie przewodniczącego Zarządu Głównego i Rady Naczelnej działającej od końca września 1939 r. Tajnej Organizacji Wojskowej „Związek Orła Białego”, potocznie zwanej Organizacją Orła Białego (OOB). Kabaciński włączył się do pracy w OOB w końcu października 1939 r., obejmując w tzw. Sztabie Walki Cywilnej stanowisko referenta informacji politycznej, odpowiedzialnego również za łączność z organizacjami społecznymi i prowadzącymi walkę cywilną. Używał wówczas pseudonimu „Poraj”⁹⁶. W krótkim czasie zorganizował sieć nasłuchu radiowego, a na podstawie otrzymywanych wiadomości sporządzał krótkie komunikaty, które następnie przepisywał na maszynie w kilku egzemplarzach⁹⁷. Szczególną aktywność wykazał w trakcie prac nad uruchomieniem konspiracyjnej powielarni OOB. Przy pomocy trzech uczniów z hufca Przysposobienia Wojskowego z Gimnazjum św. Jacka udało mu się

⁹¹ „Panie Naczelniku!”. Anonimowy list bez daty (prawdopodobnie z jesieni 1939) podpisany „Obserwator”, zbiory MKF. W liście grożono Kabacińskiemu donosem do niemieckich władz okupacyjnych w wypadku, gdyby rzekomo zawłaszczone „tysiączne sumy” nie zostały zwrócone „nauczycielstwu pracującemu”. O nieprzychylnych wobec władz kuratorskich nastrojach, panujących jesienią 1939 wśród krakowskich nauczycieli, Kabaciński wspominał także w zyciorysie, napisanym w listopadzie 1945 w więzieniu mokotowskim (AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48). Sprawa wymaga dalszych badań, wydaje się jednak zrozumiałe, że w atmosferze ewakuacyjnego chaosu, panującej wśród personelu KOSK w pierwszych dniach września 1939, na sprawne przeprowadzenie wypłaty odpraw dla wszystkich nauczycieli mogło nie wystarczyć czasu. Por.: J. Chrobaczyński, *Tajna szkoła w okupowanym Krakowie 1939–1945*, Kraków 2000, s. 77.

⁹² W. Kołodziej, *Szkolnictwo w województwie krakowskim w latach 1939–1948*, Toruń 1995, s. 9–11; J. Chrobaczyński, *op.cit.*, s. 18.

⁹³ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48. Być może Kabaciński realizował w ten sposób wytyczne okólnika, wydanego 30 września 1939 przez tymczasowego kierownika MWRIOP, Kazimierza Szelągowskiego, zalecającego m.in. jak najszybsze uruchomienie polskiego szkolnictwa powszechnego. Wiadomo, że okólnik ten był znany w Krakowie. J. Chrobaczyński, *op.cit.*, s. 18 i 20.

⁹⁴ Informacja M. Kabacińskiej-Frančić...

⁹⁵ Zaświadczenie wystawione przez Dom Handlowo-Przemysłowy Kazimierz Kierzkowski w Krakowie, Kraków, 1 marca 1940, zbiory MKF.

⁹⁶ K. Pluta-Czachowski, *Organizacja Orła Białego. Zarys genezy, organizacji i działalności*, Warszawa 1987, s. 82.

⁹⁷ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48. K. Pluta-Czachowski (*op.cit.*, s. 108–109) podaje, że jesienią 1939 głównemu szefowi walki cywilnej OOB, Ludwikowi Muzyczce, podlegały na terenie Krakowa trzy punkty całodobowego nasłuchu audycji radiowych w języku polskim (przy ul. Zwierzynieckiej), francuskim (w dzielnicy Podgórze) oraz angielskim (na Osiedlu Oficerskim). Niewykluczone, że punkty te zostały uruchomione dzięki staraniom W. Kabacińskiego.

wynieść z budynku KOSK przy ul. Wielopole 19 elektryczny powielacz rotacyjny marki „Gestetner” i umieścić go w lokalu należącej do K. Kierzkowskiego firmy „Węgloblok” przy ul. Świętego Krzyża 1. Do jego obsługi zaangażował dwóch zaufanych pracowników, sam zaś, razem z Kazimierzem Kierzkowskim, Ludwikiem Muzyczką, Janiną Celiną Oszast i Ireną Augustyniak, wszedł w skład redakcji wydawanego od 1 listopada 1939 r. głównego organu OOB – „Nakazy Dnia”. Kierownikiem redakcji był Ludwik Muzyczka, a po nim Adam Uziębło. Pismo to ukazywało się do początku 1941 r. najpierw co 10 dni, a następnie raz w tygodniu. Adresowane głównie do inteligencji, powielane było w nakładzie początkowo 600–800, a później 2–3 tys. egzemplarzy⁹⁸. Punkt powielania „Nakazów Dnia” mieścił się najpierw przy ul. Świętego Krzyża 1, a od wiosny 1940 r. w lokalu TPBPSP przy ul. Świętego Jana 12, formalnie użyczonym przez Kabacińskiego na potrzeby Domu Handlowo-Przemysłowego K. Kierzkowski⁹⁹.

Po włączeniu OOB do Związku Walki Zbrojnej (luty–marzec 1940 r.) Kabaciński wszedł w skład samodzielnej struktury organizacyjnej do spraw informacji, propagandy i walki cywilnej przy Komendzie Obszaru Nr 4 (Kraków–Śląsk) ZWZ jako drugi zastępca jej kierownika oraz kierownik działu propagandy¹⁰⁰. Obie funkcje zachował po przekształceniu tej struktury w Biuro Informacji i Propagandy (BIP)¹⁰¹ Obszaru, pełniąc ją aż do drugiej połowy 1941 r., kiedy to w rezultacie fali aresztowań, które wiosną i latem objęły kierownictwo krakowskiej konspiracji (m.in. 17 lipca 1941 r. został aresztowany szef BIP Obszaru Kazimierz Kierzkowski)¹⁰², miał przejściowo utracić kontakt z podziemiem wojskowym¹⁰³. Używał wówczas pseudonimów „Kalina” i „Kordian”. Prawdopodobnie, wspólnie z Kierzkowskim, Kabaciński kierował w ramach OOB, a następnie BIP Obszaru Nr 4 ZWZ, akcją pomocy Żydom¹⁰⁴ – na uwagę

⁹⁸ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48 oraz k. 56–60; J. Jarowiecki, *Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, Kraków 1980, s. 43–44; K. Pluta-Czachowski, *op.cit.*, s. 109, 130–131; G. Mazur, *Biuro Informacji i Propagandy SZP-ZWZ-AK*, Warszawa 1987, s. 200; J. Albrecht, *Kraków kolebką konspiracji*, „Życie Literackie” 1989, nr 44, s. 4; S. Salmonowicz, *Na marginesie pracy J. Jarowieckiego: Prasa konspiracyjna w Krakowie w latach 1939–1945*, „Studia Historyczne” 1979, nr 1, s. 131–132.

⁹⁹ M. Kabacińska-Franćić, *Moja droga...*, s. 5–6; Informacja M. Kabacińskiej-Franćić...

¹⁰⁰ K. Pluta-Czachowski, *op.cit.*, s. 173.

¹⁰¹ G. Mazur, *op.cit.*, s. 199–200; K. Pluta-Czachowski, *op.cit.*, s. 189.

¹⁰² Z. Dłużewska-Kańska, *Kazimierz Kierzkowski*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 12, Wrocław 1966, s. 434–436; Z. Zarzycka, *Kazimierz Kierzkowski*, [w:] *Śląski Słownik Biograficzny*, t. 3, Katowice 1981, s. 147–150; K. Pluta-Czachowski, *op.cit.*, s. 188; Informacja M. Kabacińskiej-Franćić... W literaturze przedmiotu spotyka się też inne daty aresztowania K. Kierzkowskiego, m.in. S. Piwowarski (*Okręg Krakowski Służby Zwycięstwu Polski – Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej. Wybrane zagadnienia organizacyjne, personalne i bojowe*, Kraków 1994, s. 19) podaje datę 16 czerwca 1941, A. Kuler (*Kierzkowski Kazimierz*, [w:] *Małopolski Słownik Biograficzny Uczestników Działalności Niepodległościowych 1939–1956*, t. 2, Kraków 1997, s. 61) 20 czerwca 1941, a *Encyklopedia Powstań Śląskich* (Opole 1982, s. 209) 15 lipca 1941.

¹⁰³ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48. S. Piwowarski (*op.cit.*, s. 26) pisze, że od jesieni 1941 Kabaciński pełnił funkcję kierownika propagandy w dowodzonym przez płk. dypl. Z. Miłkowskiego sztabie Okręgu Kraków ZWZ. W bliżej nieokreślonym czasie miał na tym stanowisku zostać zastąpiony przez K. Rolewicza. Informacji tej nie potwierdza w swojej monografii G. Mazur. Wyjaśnienie tej kwestii wymaga dalszych badań.

¹⁰⁴ G. Mazur, *op.cit.*, s. 209.

zasługuje jednak fakt, że on sam w napisanym w listopadzie 1945 r. w więzieniu w Warszawie szczegółowym życiorysie nie wspomniał o swoim zaangażowaniu w tego typu działalność¹⁰⁵.

W pierwszej połowie grudnia 1939 r. Kabaciński stał się natomiast z ramienia OOB jednym z animatorów tajnego nauczania na terenie Okręgu Szkolnego Krakowskiego¹⁰⁶, a w styczniu 1940 r. wszedł w skład krakowskiej delegatury Komisji Oświecenia Publicznego (KOP), utworzonej z inicjatywy Głównej Rady Politycznej Służby Zwycięstwu Polski¹⁰⁷. Jako jej wysłannik odbył liczne podróże służbowe po Małopolsce i (zwłaszcza) Kielecczyźnie oraz udzielał nauczycielom zaangażowanym w tajne nauczanie instrukcji i zapomóg pieniężnych. Po rozwiązaniu KOP w 1941 r., podporządkował się wraz z większością jej działaczy Wydziałowi Oświaty (zwanemu też Okręgowym Biurem Szkolnym lub Okręgowym Biurem Oświaty i Kultury) krakowskiej Okręgowej Delegatury Rządu na Kraj (w jego skład jednak nie wszedł) i kontynuował, „choć w węższym zakresie”, swoją działalność w dziedzinie podziemnej edukacji aż do stycznia 1945 r.¹⁰⁸

W obawie przed dekonspiracją i aresztowaniem (już w listopadzie 1939 r. był przesłuchiwany przez gestapo)¹⁰⁹ Kabaciński zwolnił się 31 sierpnia 1940 r. z pracy w Domu Przemysłowo-Handlowym Kazimierz Kierzkowski i rozpoczął poszukiwania zatrudnienia w szkolnictwie na terenie powiatów krakowskiego, miechowskiego i bocheńskiego¹¹⁰. W latach 1939–1940 podejmował próby reaktywacji działalności TPBPSP¹¹¹. Po ich niepowodzeniu, przekazał w 1941 r. majątek Towarzystwa Radzie Głównej Opiekuńczej, zastrzegając, aby uzyskane w ten sposób pieniądze przeznaczyć na wsparcie dla znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej nauczycieli z województw krakowskiego i kieleckiego oraz na pomoc dla dzieci szkolnych¹¹². Dzięki wstawiennictwu znajomego inspektora szkolnego i działacza OOB z dniem 1 września 1940 r. otrzymał posadę kierownika trzyklasowej Szkoły Powszechnej w Wielkiej Wsi gm. Cianowice w pow. miechowskim. Dodatkowo pracował w Szkole Powszechnej w Słomnikach¹¹³, a od 1 września 1941 r. zatrudnił się w Krakowie jako nauczyciel

¹⁰⁵ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48.

¹⁰⁶ K. Pluta-Czachowski, *op.cit.*, s. 150–151; W. Kołodziej, *op.cit.*, s. 14; J. Chrobaczyński, *op.cit.*, s. 64–65.

¹⁰⁷ W. Kołodziej, *op.cit.*, s. 13; J. Chrobaczyński, *op.cit.*, s. 65–66.

¹⁰⁸ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48. G. Ostasz, *Krakowska Okręgowa Delegatura Rządu na Kraj 1941–1945*, Rzeszów 1996, *passim*; Kabaciński Władysław, [w:] *Słownik biograficzny nauczycieli w Małopolsce w latach II wojny światowej (1939–1945). Ofiary wojny, żołnierze, działacze konspiracyjni, nauczyciele w jawnym i tajnym szkolnictwie*. Wstęp, oprac. i red. J. Chrobaczyński, Kraków 1995, s. 202.

¹⁰⁹ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 38–48.

¹¹⁰ Podania W. Kabacińskiego z 1 lipca 1940 do inspektorów szkolnych miasta Krakowa oraz powiatów krakowskiego, bocheńskiego i miechowskiego, zbiory MKF.

¹¹¹ Pismo wiceprezesa Komitetu Okręgowego Krakowskiego Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych W. Kabacińskiego do Generalgouvernement in Krakau, Kraków, 17 sierpnia 1940, zbiory MKF.

¹¹² M. Kabacińska-Franćić, *Moja droga...*, s. 6.

¹¹³ *Ibidem*, s. 8.

w Szkole Powszechnej nr 16¹¹⁴ oraz jako nauczyciel korespondencji w prywatnej Szkole Handlowej A. Liberowej (A. Liburdy?)¹¹⁵. W marcu 1941 r. został wraz z rodziną wysiedlony z mieszkania przy pl. Matejki i zamieszkał przy ul. Starowiślnej 77/7¹¹⁶. Z konspiracją wojskową nawiązał ponowny kontakt w lipcu 1942 r., kiedy ówczesny szef BIP Okręgu Kraków AK, Kazimierz Rolewicz, zaproponował mu dokonanie inspekcji ośrodków tajnego nauczania, prowadzonych przez wojsko na terenie wschodnich obwodów Okręgu. Po wyrażeniu zgody Kabaciński wizytował Dębicę, Mielec, Tarnobrzeg, Przeworsk, Przemyśl, Łańcut i Rzeszów¹¹⁷, a po powrocie do Krakowa przedstawił sprawozdanie, w którym zaproponować miał podporządkowanie tych ośrodków – Powiatowym Komisjom Oświaty i Kultury (PKOiK) czyli administracji cywilnej. W swoim, sporządzonym w listopadzie 1945 r. życiorysie Kabaciński utrzymywał, że jego wnioski zostały zaakceptowane, a wojskowe ośrodki nauczania – podporządkowane konspiracyjnym władzom powiatowym¹¹⁸. Informacje te potwierdzają badania Jacka Chrobaczyńskiego, który stwierdza, iż

„do roku 1943 niemal wszystkie komisje oświatowe AK podporządkowały się PKOiK lub zawiesiły działalność, kierując jednocześnie żołnierzy do ośrodków tajnego nauczania prowadzonych przez OBS”¹¹⁹.

Jesienią 1942 r. Kazimierz Rolewicz powierzył Kabacińskiemu zadanie zorganizowania nowego zespołu wydawniczego dla ukazującego się od połowy 1940 r. w Krakowie pisma „Wiadomości”¹²⁰, stanowiącego prawdopodobnie organ Komórki Informacji i Propagandy (KIP) Inspektoratu Kraków AK¹²¹. Pierwszy opracowany pod jego kierownictwem numer ukazał się na początku grudnia 1942 r., ostatni zaś 18 stycznia 1945 r. Pismo to ukazywało się nieregularnie, średnio co dwa dni, w nakładzie początkowo 1 tys., a od drugiej połowy 1943 r. 2 tys. egzemplarzy. W wydawaniu „Wiadomości” uczestniczyło około ośmiu osób: obok Kabacińskiego, dawny kierownik redakcji „Nakazów Dnia” Adam Uziębło pseudonim „Klemens” oraz członkowie drużyny harcerskiej dowodzonej przez NN pseudonim „BG” (prawdopodobnie Tadeusz Staich używający również pseudonimu „Bartuś Gronikowski”), który pełnił jednocześnie funkcję komendanta powielarni ulokowanej w śródmieściu Krakowa. Do wydawania pisma Kabaciński wykorzystał powielacz marki „Gestetner”, na którym wcześniej powielano „Nakazy Dnia”. Po aresztowaniu Kazimierza Kierzkowskiego powielacz

¹¹⁴ Podanie do Miejskiego Rady Szkolnego w Krakowie, b.d., zbiory MKF.

¹¹⁵ W. Kabaciński, *Przebieg służby...*

¹¹⁶ M. Kabacińska-Frančić, *Moja droga...*, s. 10; Informacja M. Kabacińskiej-Frančić...

¹¹⁷ AP, WSR, Akta sprawy..., t. I, k. 56–60.

¹¹⁸ *Ibidem*, t. I, k. 38–48.

¹¹⁹ J. Chrobaczyński, *op.cit.*, s. 115.

¹²⁰ AP, WSR, Akta sprawy..., t. I, k. 56–60.

¹²¹ Okoliczności, w jakich doszło do zmiany składu redakcji „Wiadomości”, są dość niejasne i wymagają dalszych badań. Poważną trudność sprawia historykom ustalenie pierwszego redaktora tego pisma. O ile J. Jarowiecki (*op.cit.*, s. 78–80), utrzymuje, że był nim Stanisław Ziemia, zastąpiony w połowie 1944 przez Tadeusza Srokę, o tyle G. Mazur (*op.cit.*, s. 214–215) podaje, że pismo to redagował Zygmunt Starachowicz. Na uwagę zasługuje fakt, że obaj badacze w żaden sposób nie wiążą „Wiadomości” z osobą W. Kabacińskiego. Jest także zastanawiające, że wszystkie wymienione przez Jarowieckiego zachowane numery tego pisma pochodzą z okresu redagowania go przez „Kalinę”.

przewieziono z lokalu przy ul. św. Jana 12 na Wolę Justowską do willi siostr Anieli i Jadwigi Jakubowskich. Maszyna została utracona w czasie pacyfikacji Woli Justowskiej 28 lipca 1943 r.¹²² W 1944 r. podjęto próbę wydawania „Wiadomości” drukiem na ręcznej maszynie drukarskiej typu „Boston” (tzw. bostonka) umieszczonej w lokalu przy ul. św. Jana 22, jednak 18 października 1944 r. drukarnia ta została zlikwidowana przez gestapo¹²³. W 1943 r. Kabaciński brał udział w redagowaniu dwóch numerów „lewego” „Gońca Krakowskiego”, które ukazały się 6 lipca i 1 grudnia¹²⁴. Od końca 1943 r. wchodził, jako referent prasowy BIP Okręgu Kraków AK, w skład redakcji tygodnika „Małopolski Biuletyn Informacyjny” dostarczając informacje z nasłuchu radiowego, a także pełnił funkcję „przełożonego” redakcji tygodnika „Małopolska Agencja Prasowa”, gdzie przekazywał informacje napływające do BIP z komórek terenowych¹²⁵. Ponadto prowadził kolportaż prasy oraz uczestniczył jako wykładowca w organizowanych od września 1943 r. kursach instruktorek Pomocy Żołnierzowi (tzw. pezetek). Wykładał tam zagadnienia propagandy oraz geografii Polski podziemnej¹²⁶. Kabaciński był także, z ramienia krakowskiego BIP, wydawcą miesięcznika PŻ „Służba Kobiet”, gdzie dostarczał informacji dla działu „Z Kraju” oraz aktualizował najnowsze wiadomości polityczne i frontowe¹²⁷. Jego bezpośrednim zwierzchnikiem był Kazimierz Rolewicz, z którym Kabaciński spotykał się służbowo dwa razy w tygodniu. Początkowo z tytułu swej pracy w BIP nie pobierał żadnego wynagrodzenia, dopiero od listopada 1943 r. otrzymywał z Komendy Okręgu pobory miesięczne w wysokości najpierw 1700 zł, a w końcu 1944 r. – 2300 zł¹²⁸.

W kilka dni po zajęciu Krakowa przez oddziały Armii Czerwonej otrzymał pismo zawierające prawdopodobnie treść rozkazu gen. Leopolda Okulickiego z 19 stycznia 1945 r. o rozwiązaniu AK, a także ustne zawiadomienie Okręgowego Biura Szkolnego o zaprzestaniu przez tę instytucję działalności konspiracyjnej. Po rozliczeniu się z powierzonych mu środków pieniężnych i otrzymaniu trzymiesięcznej odprawy w wysokości ponad 12 tys. zł Kabaciński zakończył działalność w AK. Za pracę konspiracyjną w czasie drugiej wojny światowej został podany do odznaczenia Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami. W pierwszej połowie 1945 r. utrzymywał nieregularne kontakty towarzyskie z Kazimierzem Rolewiczem, który miał mu zaproponować napisanie historii AK, obiecując dostarczyć potrzebne materiały źródłowe. Kabaciński wyraził zgodę, jednak ze względu na aresztowanie Rolewicza w czerwcu 1945 r. projekt ten nie doczekał się realizacji¹²⁹.

¹²² J. Jarowiecki, *op.cit.*, s. 187–188; G. Mazur, *op.cit.*, s. 201 (tu błędna data pacyfikacji Woli Justowskiej – 28 lipca 1942); M. Kabacińska-Frančić, *Moja droga...*, s. 10–11, 18, 20.

¹²³ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 61–66, Protokół przesłuchania W. Kabacińskiego, Warszawa, 1 grudnia 1945; G. Mazur, *op.cit.*, s. 204 i 214.

¹²⁴ G. Mazur, *op.cit.*, s. 202–203; M. Kabacińska-Frančić, *Moja droga...*, s. 20–21.

¹²⁵ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 61–66.

¹²⁶ W. Czarniecka-Pilatowa, A. Stryjeńska-Syzystie, I. Matykiewicz-Tabeau, H. Wróbel-Ziomba, *Dzieje krakowskiego Pezetu*, Kraków 1982, masz., s. 23, 31, 32, 34, 35, zbiory MKF.

¹²⁷ *Ibidem*, s. 73; AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 61–66.

¹²⁸ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 61–66.

¹²⁹ *Ibidem*.

W okresie okupacji niemieckiej znacznie pogorszył się stan zdrowia Kabacińskiego. Z powodu zawału i uszkodzenia mięśnia sercowego znajdował się w latach 1940–1944 pod opieką lekarską specjalisty chorób wewnętrznych dr. Zygmunta Kuliga. W 1943 r. wykryto u niego nowotwór złośliwy (melanoblastoma). W maju 1944 r. przebywał na leczeniu w ambulatorium Działu Medycznego Instytutu Radowego im. M. Skłodowskiej-Curie w Warszawie¹³⁰. Po wojnie był dwukrotnie (w kwietniu i lipcu 1945 r.) operowany na Oddziale Chirurgicznym Szpitala Ubezpieczalni Społecznej im. G. Narutowicza w Krakowie – 28 lipca 1945 r. uznany za nieuleczalnie chorego (*casus inoperabilis*)¹³¹.

W końcu stycznia 1945 r. zgłosił się do powstającego KOSK, aby objąć piastowane przed wojną stanowisko naczelnika Wydziału. Gdy posada ta okazała się zajęta, objął stanowisko kierownika Szkoły Powszechnej nr 16 mieszczącej się w Krakowie przy ul. Zielonej 27, w której pracował w okresie okupacji¹³². Z dniem 1 marca 1945 r. Kabaciński „po piętnastoletnim urlopie organizacyjnym” został wpisany na listę czynnych członków Oddziału Grodzkiego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Krakowie¹³³. Od 1 października 1945 r. na prośbę Kuratorium podjął się prowadzenia spraw związanych z zaopatrzeniem szkół powszechnych w pomoce naukowe, a jednocześnie „miał sobie powierzoną pieczę nad magazynem pomocy naukowych w Krakowie”¹³⁴. Był także zaangażowany w akcję dożywiania dzieci, a od września 1945 r. wchodził w skład, działającej przy KOSK, Okręgowej Komisji Weryfikacyjnej nauczycieli, inspektorów szkolnych i urzędników Kuratoriów. Zadaniem Komisji, działającej pod przewodnictwem Włodzimierza Gałęckiego, było rozstrzyganie spraw związanych z zaliczaniem okresu wojennego do wymiaru uposażenia weryfikowanych nauczycieli¹³⁵. Generalnie jednak Kabaciński oceniał stosunki panujące w KOSK bardzo krytycznie, dostrzegając panujący tam bałagan organizacyjny oraz nadużycia, jakich dopuszczali się jego niektórzy pracownicy¹³⁶.

Na początku września 1945 r. (zapewne wkrótce po odbytej 2 września 1945 r. w Warszawie naradzie wyższych dowódców AK, na której podjęto decyzję o utworzeniu konspiracyjnej organizacji politycznej Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”) z Kabacińskim skontaktował się (za pośrednictwem łączniczki Marii Wojnarowskiej pseudonim „Sala”, „Marysia”, „Rysia”) zastępca prezesa Obszaru Południowego WiN

¹³⁰ Zaświadczenie wydane przez Instytut Radowy im. Marii Skłodowskiej-Curie, Warszawa, 8 maja 1944, zbiory MKF.

¹³¹ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 191–192, Zaświadczenia lekarskie dr. Zygmunta Kuliga z 5 kwietnia 1946 i dr. Tadeusza Guschlbauera [Guschelbauera] z 7 kwietnia 1946 oraz k. 193, Orzeczenie lekarskie Oddziału Chirurgicznego Szpitala Ubezpieczalni Społecznej im. G. Narutowicza w Krakowie, 8 kwietnia 1946.

¹³² AP, WSR, Akta sprawy..., k. 38–48.

¹³³ Pismo prezesa Oddziału Grodzkiego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Krakowie S. Hojaka, Kraków, 12 kwietnia 1945, zbiory MKF.

¹³⁴ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 185, Zaświadczenie p.o. kuratora O.Sz. Krakowskiego W. Gałęckiego, Kraków, 4 kwietnia 1946; Pismo do Kuratorium O.Sz. Krakowskiego, Kraków, 6 października 1945, Zbiory MKF.

¹³⁵ Pismo kuratora O.Sz. Krakowskiego W. Wyspiańskiego, Kraków, 28 września 1945, zbiory MKF.

¹³⁶ Stosunki w Kuratorium O.Sz. Krakowskiego, Kraków, 10 października 1945, brulion listu W. Kabacińskiego do Ministerstwa Oświaty, zbiory MKF.

płk Franciszek Niepokólczycki pseudonim „Żejmian”. Według złożonych w śledztwie zeznań Kabacińskiego, do ich pierwszego spotkania doszło w pierwszej dekadzie września 1945 r. w lokalu konspiracyjnym „Żejmiana”, mieszczącym się rzekomo w Krakowie przy ul. Siemiradzkiego 3 lub 5. W trakcie rozmowy Niepokólczycki (którego Kabaciński wcześniej nie znał) poinformował go o powstaniu WiN, wyjaśnił cel działania tej organizacji oraz zaproponował objęcie funkcji kierownika technicznego drukarni Obszaru Południowego z zadaniem przygotowania na 1 listopada 1945 r. 30 tys. egzemplarzy gazetki „Orzeł Biały”¹³⁷. Kabaciński wyraził zgodę (w WiN używał swego pseudonimu z okresu okupacji hitlerowskiej – „Kalina”)¹³⁸, a następnie nawiązał kontakt z pracownikami tej drukarni: Stanisławem Rospondem pseudonim „Bolesław” (spotkał się z nim około 10 września 1945 r.) oraz Józefem S. pseudonim „Sokół” (kontakt został nawiązany przez „Sokoła” w końcu września). Zorientowawszy się, że uruchomienie drukarni, ulokowanej w klasztorze ojców Karmelitów Bosych przy ul. Rakowickiej 18 w Krakowie, będzie wymagało dłuższych przygotowań, w drugiej połowie września 1945 r. zameldował o tym pisemnie „Żejmianowi”, a na początku października bezskutecznie usiłował spotkać się z nim osobiście w krakowskiej cukierni „Telimena” przy ul. Dietla¹³⁹. W pierwszej połowie października F. Niepokólczycki, za pośrednictwem swojej łączniczki oraz córki Kabacińskiego – Marii, przesłał „Kalinie” matrycę tytułową pisma „Orzeł Biały” oraz maszynopis zawartości pierwszego numeru¹⁴⁰, a około 15 października spotkał się z nim osobiście w swoim lokalu przy ul. Siemiradzkiego, energicznie nalegając na jak najszybsze uruchomienie drukarni¹⁴¹. Pod presją swego przełożonego Kabaciński około 20 października spotkał się z Józefem S., któremu wręczył maszynopis gazetki i polecił „wreszcie rozpocząć już pracę”. Kiedy wysiłki Kabacińskiego zaczęły przynosić pierwsze efekty, 4 lub 5 listopada otrzymał od „Żejmiana” przesyłkę, zawierającą teksty dwóch ulotek wraz z poleceniem pilnego ich wydrukowania. Pierwszą z nich, zatytułowaną *Uwaga! Wybory!*¹⁴² miano odbić w 15 tys. egzemplarzy, drugą zaś – dotyczącą tzw. akcji „Radosława” (zapewne o tytule *Tzw. sprawa Radosława i inne pokrewne*) – w 5 tys. W tej sytuacji, kiedy 5 listopada u Kabacińskiego pojawił się Józef S. z meldunkiem, iż złożył już około pięciu stron „Orla Białego”, „Kalina” nakazał mu przerwać pracę nad pismem i przystąpić do druku ulotek. 12 lub 13 listopada „Sokół” przekazał Kabacińskiemu próbną odbitkę ulotki *Uwaga! Wybory!* i oświadczył, że zamówiona ilość egzemplarzy będzie gotowa na 17 listopada. W wyniku tego 13 listopada „Kalina” prze-

¹³⁷ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 51–55 i 67–72, Protokoły przesłuchań W. Kabacińskiego z 27 i 28 listopada oraz 3 grudnia 1945.

¹³⁸ T. Biedroń, *Schemat organizacyjny WiN-u (1945–1947). Obszar Południowy WiN*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 1993, nr 4, s. 68 i 74.

¹³⁹ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 53–55.

¹⁴⁰ *Ibidem*, k. 73, Protokół pierwszego przesłuchania W. Kabacińskiego z 4 grudnia 1945.

¹⁴¹ *Ibidem*, k. 74–75, Protokół drugiego przesłuchania W. Kabacińskiego z 4 grudnia 1945.

¹⁴² Zob.: *Projekt ulotki wyborczej I Zarządu Głównego WiN*, oprac. A. Sudlitz i Z. Zblewski, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 1999, nr 13, s. 193–198.

słał Franciszkowi Niepokólczyckiemu odbitkę ulotki oraz kartkę zawierającą meldunek, że drukarnia rozpoczęła pracę¹⁴³.

Następnego dnia wieczorem otrzymał informację, że w Kuratorium oczekuje na niego depesza z Ministerstwa Oświaty, zawierająca polecenie wyjazdu do Warszawy. Kabaciński odebrał tę depeszę 15 listopada 1945 r. i, spodziewając się, iż wezwanie to ma związek z oczekiwaną przezeń nominacją na stanowisko kuratora okręgu szkolnego w Gdańsku lub Szczecinie, jeszcze tego samego dnia wyruszył z Krakowa¹⁴⁴. Po przybyciu do Warszawy spotkał się z wieloletnią przyjaciółką rodziny Małgorzatą Nowicką (wówczas posłanką do KRN z ramienia PPS), w której towarzystwie udał się 16 listopada do gmachu Ministerstwa. Ku zaskoczeniu Kabacińskiego nikt z zatrudnionych tam urzędników nie potrafił podać przyczyny jego wezwania, toteż „Kalina” opuścił budynek i powrócił tam dopiero następnego dnia (17 listopada), aby ostatecznie wyjaśnić całe nieporozumienie. Również i tym razem nie uzyskał przekonujących wyjaśnień, a po wyjściu z Ministerstwa został zatrzymany przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa¹⁴⁵.

Zatrzymanie Kabacińskiego stanowiło fragment szerszej operacji UB, której celem była likwidacja drukarni Obszaru Południowego WiN¹⁴⁶. Już 16 listopada 1945 r. funkcjonariusze Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Krakowie dokonali zatrzymania S. Rosponda, przełożonego klasztoru ojców Karmelitów Bosych Pawła Guta oraz księdza zakonnego Hipolita Godynia¹⁴⁷, a także zlikwidowali drukarnię, konfiskując tam

„amerykańską maszynę drukarską, 3 kaszty czcionek, 3500 egzemplarzy różnych ulotek antyrządowych i antysowieckich, zapas papieru i przyborów do maszyny drukarskiej”¹⁴⁸.

Tego samego dnia przeprowadzono rewizję w mieszkaniu Kabacińskiego przy ul. Starowiślniej 77/7, zatrzymując m.in.: dwie karty rozpoznawcze, jedno zaświadczenie, jedną kopertę „z orzełkami”, trzydzieści kopert „z różnymi papierami”, dwie duże koperty z prasą podziemną (łącznie 42 arkusze pisma ręcznego i 24 pliki bibułki przebit-

¹⁴³ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 76–78, Protokół przesłuchania W. Kabacińskiego z 5 grudnia 1945.

¹⁴⁴ Zaświadczenie o wyjeździe służbowym wystawione przez Kuratorium O.Sz. Krakowskiego, Kraków, 15 listopada 1945; Miejscówka wystawiona przez Dyрекcję Okręgową Kolei Państwowych w Krakowie, Kraków, 15 listopada 1945; Rezerwacja miejscówki na pociąg powrotny do Krakowa, Warszawa, 17 listopada 1945, zbiory MKF.

¹⁴⁵ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 76–78; Informacje M. Kabacińskiej-Frančić...

¹⁴⁶ G. Mazur, *Likwidacja i demobilizacja krakowskich struktur Armii Krajowej*, [w:] *Kraków w czasie II wojny światowej. Materiały sesji naukowej z okazji Dni Krakowa w roku 1991. Rola Krakowa w dziejach narodu*, nr 11. Red. nauk. serii J.M. Małecki, Kraków 1992, s. 103–104.

¹⁴⁷ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 13–14, Postanowienia o zastosowaniu środka zapobiegawczego wobec S. Rosponda, P. Guta i H. Godynia, Kraków, 17 listopada 1945 oraz k. 17–19, Nakaz przyjęcia S. Rosponda, P. Guta i H. Godynia do więzienia sądowego w Krakowie, Kraków, 17 listopada 1945.

¹⁴⁸ *Teczka specjalna J.W. Stalina. Raporty NKWD z Polski 1944–1946*, Warszawa 1998, s. 433 (dok. 127); *NKWD i polskie podziemie 1944–1945. Z „teczek specjalnych” Józefa Stalina*, Kraków 1998, s. 236 (dok. 62).

kowej z pismem maszynowym), 65 egzemplarzy gazetek podziemnych, 13 plików biułki przebitkowej „oraz różne świstki i koperty próżne”¹⁴⁹.

Sprawcą wpadki krakowskiej drukarni WiN był najprawdopodobniej Józef S., który działając jako konfident UB o pseudonimie „Zręb”, przekazał „bezpiece” informacje o jej lokalizacji oraz osobach ją obsługujących¹⁵⁰. Dnia 20 listopada 1945 r. WUBP w Krakowie wszczął śledztwo przeciwko Kabacińskiemu z art. 1 dekretu PKWN z 30 października 1944 r.¹⁵¹, sam „Kalina” przebywał jednak nadal w Warszawie, gdzie oficjalnie został aresztowany dopiero 27 listopada 1945 r.¹⁵² i 1 grudnia umieszczony w więzieniu Mokotów¹⁵³.

Już 18 listopada 1945 r. oficerowie śledczy krakowskiego WUBP przesłuchali w charakterze świadka jego córkę – Marię¹⁵⁴, co ciekawe jednak, w materiałach śledczych brak protokołów przesłuchań samego Kabacińskiego z pierwszych dziesięciu dni po jego zatrzymaniu. Z tego okresu pochodzi natomiast załączony do akt obszerny, własnoręczny życiorys Kabacińskiego wraz z jego „Oświadczeniem” politycznym. W pierwszym z tych dokumentów „Kalina” zdecydowanie wyparł się wszelkich związków z podziemiem poakowskim, szczegółowo natomiast przedstawił swoją działalność niepodległościową z okresu pierwszej i drugiej wojny światowej oraz przebieg pracy zawodowej i społecznej w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Czując się zagrożony jako działacz sanacyjny, usiłował zaprezentować się jako przeciwnik „Ozonu” (!), stroniący od polityki i otwarty na hasła radykalnych reform społecznych działacz oświatowy, w czasie okupacji hitlerowskiej utrzymujący ożywione kontakty towarzyskie z reprezentantami krakowskiej lewicy¹⁵⁵. W załączonym do życiorysu „Oświadczeniu” zadeklarował akceptację dla nowej rzeczywistości politycznej stwierdzając, że

„Polska, która się dziś buduje, nie może być Polską sprzed 1939, ani przedmajową, ani po-majową. Nowa Polska musi być taka, aby w niej znikła krzywda i upośledzenie świata pracy”.

W dokumencie tym opowiedział się również za budową „Polski piastowskiej”, integracją Ziem Odzyskanych z Macierzą i powrotem emigracji do kraju, skrytykował jako „szaleństwo” wyczekiwanie na nową wojnę światową oraz kontynuowanie konspiracji politycznej, poparł natomiast działalność jawnych ugrupowań politycznych i pokojową konfrontację ich wpływów w zbliżających się wyborach parlamentarnych.

¹⁴⁹ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 24, Protokół rewizji domowej przeprowadzonej 16 listopada 1945 w mieszkaniu J. Kabacińskiej.

¹⁵⁰ AP, WiN, t. 2, k. 42–48, Meldunki agenta pseud. „Zręb” nr 8, 9, 10, 11 i 12 z 3, 6, 11, 12 i 13 listopada 1945. Przypuszczenie to potwierdza stwierdzenie zastępcy doradcy NKWD przy MBP S.P. Dawydowa, który w meldunku dla Ł.P. Berii pisał m.in.: „poprzez agenta otrzymano rękopisy przygotowywanych do druku dwóch pierwszych numerów pisma”. *Teczka specjalna J. W. Stalina...*, s. 433 (dok. 127); *NKWD i polskie podziemie...*, s. 236 (dok. 62).

¹⁵¹ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 4, Decyzja o wszczęciu śledztwa, Kraków, 20 listopada 1945.

¹⁵² *Ibidem*, k. 12, Postanowienie o zastosowaniu środka zapobiegawczego, Warszawa, 27 listopada 1945.

¹⁵³ *Ibidem*, k. 15, Nakaz przyjęcia do więzienia Mokotów, Warszawa, 1 grudnia 1945.

¹⁵⁴ *Ibidem*, k. 31, Protokół przesłuchania świadka M. Kabacińskiej, Kraków, 18 listopada 1945.

¹⁵⁵ *Ibidem*, k. 38–48.

Oświadczył także, że „Rząd Jedności Narodowej jest jedyną władzą dla Polaka”¹⁵⁶. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż abstrahując od taktycznego charakteru niektórych, użytych przez Kabacińskiego sformułowań, zdecydowana większość zaprezentowanych w „Oświadczeniu” tez stanowiła wierne odzwierciedlenie znanych „Kalinie” założeń programowych Zrzeszenia WiN przedstawionych w dokumencie z 15 września 1945 r. „O wolność obywatela i niezawisłość państwa”.

W spisanym przez siebie życiorysie Kabaciński powołał się na opinie znanych mu osobiście trzech prominentnych przedstawicieli obozu nowej władzy: Małgorzaty Nowickiej, jej brata Edwarda Droźniaka (wówczas prezesa Narodowego Banku Polskiego i działacza PPR) oraz wiceprezydenta KRN i przewodniczącego Rady Naczelnej PPS, Stanisława Szwalbego. Wkrótce po zatrzymaniu interwencję w jego sprawie podjęła Nowicka, uzyskując zgodę na rozmowę z „Kaliną”, w trakcie której Kabaciński zdecydowanie zaprzeczył, jakoby brał udział w antykomunistycznej działalności konspiracyjnej. O wyniku tej rozmowy Nowicka osobiście poinformowała ministra bezpieczeństwa publicznego Stanisława Radkiewicza, rekomendując Kabacińskiego jako „człowieka prawego i społecznie wartościowego”. Na początku trzeciej dekady listopada spotkała się także z przybyłą do Warszawy starszą córką Kabacińskiego – Marią. Na podstawie przeprowadzonej z nią rozmowy Nowicka doszła do przekonania, że „Kalina” „brał [...] udział do ostatniej chwili w nieszczęsnej tej robocie”. Informację tę przekazała Radkiewiczowi w liście z 23 listopada 1945 r., w którym podtrzymała swoją opinię o Kabacińskim, przyznając wszakże, iż „chwilowo [jest on] rzeczywiście szkodliwy”. W liście tym Nowicka zamieściła także bardzo pochlebną opinię o ówczesnym szefie WUBP w Krakowie Janie Frey-Bieleckim, który

„wykazał w tej sprawie przynajmniej w traktowaniu jej [tj. Marii Kabacińskiej] i [...] ludzi z nią związanych wysokie kwalifikacje fachowe i ludzkie”,

a także podziękowała ministrowi bezpieczeństwa publicznego

„za jego naprawdę wyjątkowy stosunek do sprawy i do mnie”¹⁵⁷.

Jaki konkretny skutek odniosła interwencja Nowickiej – nie wiadomo, nie ulega jednak wątpliwości, że pod koniec listopada 1945 r. Kabaciński najwyraźniej uznał, że został zdekonspirowany i w trakcie przesłuchań przeprowadzonych 27, 28 i 30 listopada oraz 1, 3, 4 i 5 grudnia 1945 r. złożył przed oficerem śledczym MBP, chor. Józefem Duszą, zeznania, w których dość szczegółowo opisał swoją działalność w Zrzeszeniu WiN¹⁵⁸. W późniejszym okresie „Kalina” prawdopodobnie nie był już przesłuchiwany, a w każdym razie protokoły z tych przesłuchań nie zachowały się w aktach sprawy. Dnia 16 stycznia 1946 r. przewieziono go z Warszawy do Krakowa i umieszczono w tamtejszym więzieniu sądowym przy ul. Senackiej 3 (tzw. więzienie św. Michała)¹⁵⁹.

¹⁵⁶ *Ibidem*, k. 49–50, Oświadczenie.

¹⁵⁷ *Ibidem*, k. 36, Pismo M. Nowickiej do ministra bezpieczeństwa publicznego S. Radkiewicza, Warszawa, 23 listopada 1945.

¹⁵⁸ *Ibidem*, k. 51–86, Protokoły przesłuchań W. Kabacińskiego z 27, 28, 30 listopada i 1, 3, 4 i 5 grudnia 1945.

¹⁵⁹ *Ibidem*, k. 16, Nakaz przyjęcia W. Kabacińskiego do więzienia sądowego w Krakowie przy ul. Senackiej 3, Kraków, 16 stycznia 1946.

W Krakowie Kabaciński był przesłuchiwany dwukrotnie (17 stycznia i 6 lutego)¹⁶⁰, a 16 lutego skonfrontowano go z innym aresztowanym – Stanisławem Rospondem¹⁶¹. Po przeprowadzeniu tych czynności oficer śledczy WUBP, sierż. Józef Myrsko, zamknął 9 marca 1946 r.¹⁶² śledztwa przeciwko Kabacińskiemu, Rospondowi, Godyniowi i Gutowi, a 17 marca połączył je w jedną sprawę. Tego samego dnia sformułował wobec całej czwórki akt oskarżenia z art. 1 dekretu o ochronie państwa z 30 października 1944 r. zarzucając im

„że od dnia 1 września 1945 r. aż do chwili ich aresztowania tj. do dnia 17 listopada 1945 r. byli członkami nielegalnej organizacji pod nazwą »Wolność i Niezawisłość«, która miała na celu podważyć autorytet Rządu Jedności Narodowej przez wpuszczenie między masy pracujące fałszywych ulotek i pism i szerzenie niezadowolenia między masami. Tym samym znieważyli Rząd Jedności Narodowej przez świadome wystąpienia, wiedząc, iż czyny ich stanowią przestępstwo oraz są zakazane, tym samym surowo karane. Mimo to jednak w ukryciu prowadzili wywrotną [tak w tekście] nielegalną walkę przeciw demokracji”¹⁶³.

Po zapoznaniu się przez oskarżonych z materiałami śledztwa, 25 marca 1946 r. wiceprokurator Wojskowej Prokuratury Okręgu Wojskowego, kpt. mgr Teofil Jaroszyński, przekazał akta śledztwa przeciwko Kabacińskiemu „i towarzyszom” Wojskowemu Sądowi Okręgowemu¹⁶⁴, który z kolei, podczas posiedzenia w dniu 30 marca 1946 r., podjął decyzję o przekazaniu tej sprawy – Wojskowemu Sądowi Rejonowemu (WSR) w Krakowie¹⁶⁵.

Rozprawa przed WSR odbyła się 8 kwietnia 1946 r. Sąd obradował w składzie: przewodniczący – kpt. mgr Julian Haraschin, sędzia – kpt. mgr Stanisław Janikowski oraz asesor – ppor. Władysław Salis. Oskarżał por. Marian Namysłowski z Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Krakowie. obrońcą z wyboru Kabacińskiego, który początkowo poprosił o obrońcę z urzędu, został ostatecznie adwokat dr Kazimierz Ostrowski¹⁶⁶, występujący także jako obrońca Rosponda. Prokurator powołał na świadków: furtiana klasztoru Ojców Karmelitów Bosych Jana Piekarczyka, Marię Kabacińską oraz Alojzego Dożaka, który ostatecznie nie stawiał się na rozprawie, gdyż nie zdołano terminowo doręczyć mu wezwania. Jako świadkowie obrony Kabacińskiego wystąpili nauczyciele i działacze oświatowi: Stanisław Chołdyk, Karol Synoradzki oraz Stanisław Ptaszyński, którzy wystawili bardzo pozytywne opinie o osiągnięciach „Kaliny” w dziedzinie organizacji szkolnictwa powszechnego. Do akt sprawy zostały dołączone także dwa zaświadczenia p.o. kuratora Okręgu Szkolnego Krakowskiego, Włodzimie-

¹⁶⁰ *Ibidem*, k. 79–86, Protokoły przesłuchań W. Kabacińskiego z 17 stycznia i 6 lutego 1946.

¹⁶¹ *Ibidem*, k. 33, Protokół konfrontacji pomiędzy S. Rospondem a W. Kabacińskim, Kraków, 16 lutego 1946.

¹⁶² *Ibidem*, k. 131–134, Postanowienia o zamknięciu śledztwa przeciwko W. Kabacińskiemu, S. Rospondowi, P. Gutowi i H. Godyniowi, Kraków, 9 marca 1946.

¹⁶³ *Ibidem*, k. 160–162, Akt oskarżenia przeciwko W. Kabacińskiemu, S. Rospondowi, P. Gutowi i H. Godyniowi, Kraków, 17 marca 1946.

¹⁶⁴ *Ibidem*, k. 177, Pismo wiceprokuratora Wojskowej Prokuratury Okręgu Krakowskiego T. Jaroszyńskiego do Wojskowego Sądu Okręgowego w Krakowie, Kraków, 25 marca 1946.

¹⁶⁵ *Ibidem*, k. 183, Postanowienie Wojskowego Sądu Okręgowego w Krakowie z 30 marca 1946. w sprawie przekazania sprawy W. Kabacińskiego i tow. – Wojskowemu Sądowi Rejonowemu w Krakowie.

¹⁶⁶ *Ibidem*, k. 187, Pełnomocnictwo dla K. Ostrowskiego wystawione 3 kwietnia 1946 przez W. Kabacińskiego.

rza Gałęckiego, potwierdzające m.in. uczestnictwo Kabacińskiego w tajnym nauczaniu, a także zaświadczenia lekarskie zwracające uwagę na bardzo ciężki stan zdrowia oskarżonego.

W trakcie rozprawy Kabaciński potwierdził swoje zeznania złożone w śledztwie, starając się jednocześnie odciążyć oskarżonego Rosponda („Kalina” utrzymywał m.in. że „Bolesław” nie przyjął proponowanej mu funkcji kierownika drukarni). Na przebieg procesu duży wpływ miała zapewne łapówka w wysokości 100 tys. zł., która według informacji Marii Kabacińskiej-Frančić miała zostać wręczona sędziemu Haraschinowi za pośrednictwem mecenasa Ostrowskiego. Wręczenie tej łapówki stało się możliwe dzięki pomocy finansowej, udzielonej rodzinie Kabacińskiego przez prof. dr. stomatologii Kazimierza Dominika¹⁶⁷. Być może właśnie w rezultacie tych zabiegów prokurator Namysłowski dość nieoczekiwanie ograniczył się w stosunku do Kabacińskiego i Rosponda do zgłoszenia wniosku o łagodny wymiar kary oraz o warunkowe jej zawieszenie. Sam Kabaciński w swoim ostatnim słowie prosił o uniewinnienie¹⁶⁸.

Ostatecznie na podstawie wyroku z 8 kwietnia 1946 r. Kabaciński został uznany winnym zarzucanych mu czynów i skazany na podstawie art. 1 dekretu o ochronie państwa na karę 4 lat pozbawienia wolności, na mocy zaś art. 12 tego dekretu – na utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na okres dwóch lat. Jednocześnie po myśli art. 56 Kodeksu Karnego WP (KKWP) Kabacińskiemu zaliczono w poczet orzeczonej kary okres tymczasowego aresztowania od 17 listopada 1945 r., a po myśli art. 57 § 1 i 2 KKWP zawieszono warunkowo orzeczoną karę na okres 5 lat¹⁶⁹.

Pomimo iż nakaz zwolnienia ciężko chorego Kabacińskiego z więzienia św. Michała został wystawiony już 9 kwietnia 1946 r.¹⁷⁰, on sam odzyskał wolność najprawdopodobniej dopiero 17 lub 18 kwietnia¹⁷¹. Po trwającym około tydzień pobycie w domu trafił do Szpitala Ubezpieczalni Społecznej im. G. Narutowicza w Krakowie, gdzie zmarł 26 maja 1946 r. Został pochowany na krakowskim cmentarzu Rakowickim w kwaterze XI b, rząd 15, grób 22¹⁷².

Już po śmierci „Kaliny” prokurator Wojskowej Prokuratury Okręgowej, mjr mgr A. Wiśniowski, podjął 23 kwietnia 1947 r. na podstawie ustawy o amnestii decyzję o darowaniu Kabacińskiemu kary¹⁷³, a 16 sierpnia 1951 r. ówczesny szef WSR w Krakowie, ppłk Władysław Stasica, wydał zarządzenie o uznaniu skazania Kabacińskiego za

¹⁶⁷ Informacja M. Kabacińskiej-Frančić... K. Dominik był bratem Marii Dominikówny pseudonim „Kasia”, pełniące w czasie okupacji funkcję łączniczki W. Kabacińskiego.

¹⁶⁸ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 1, k. 217–230, Protokół rozprawy przeciwko W. Kabacińskiemu, S. Rospondowi, P. Gutowi i H. Godyniowi odbytej 8 kwietnia 1946 przed WSR w Krakowie.

¹⁶⁹ *Ibidem*, t. 2, k. 3–8, Wyrok WSR w Krakowie w sprawie przeciwko W. Kabacińskiemu i tow., Kraków, 8 kwietnia 1946.

¹⁷⁰ *Ibidem*, k. 9–11, Nakazy zwolnienia W. Kabacińskiego, P. Guta i H. Godynia z więzienia sądowego przy ul. Senackiej 3 w Krakowie.

¹⁷¹ Informacja M. Kabacińskiej-Frančić...

¹⁷² Klepsydra, zbiory MKF; Nekrolog zob. „Dziennik Polski” 1946, nr 146 z 28 V, s. 8; M. Kabacińska-Frančić, Życiorys Władysława Kabacińskiego...

¹⁷³ AP, WSR, Akta sprawy..., t. 2, k. 44–45, Postanowienie prokuratora Wojskowej Prokuratury Okręgowej V A. Wiśniowskiego, 23 kwietnia 1947.

niebyłe¹⁷⁴. Po 1989 r. córki „Kaliny” i rodzina Rosponda wystąpiły o unieważnienie wyroku z 1946 r. W dniu 27 lutego 1992 r. Sąd Wojewódzki (Wydział III Karny) w Krakowie przychylił się do tego wniosku, uznając wyrok WSR z 8 kwietnia 1946 r. za nieważny¹⁷⁵.

Dnia 25 czerwca 1924 r. w kościele parafialnym w Dąbrowie (powiat mławski) Kabaciński zawarł małżeństwo z Janiną Lissowską (zm. 28 stycznia 1978 r.)¹⁷⁶, z którą miał dwie córki: Marię Barbarę (ur. 14 marca 1925 r., po zamążpójściu Franćić, artysta-plastyk, nauczyciel, dyrektor Zakładu Rehabilitacji Zawodowej dla Głuchych w Krakowie) oraz Danutę (ur. 24 kwietnia 1927 r., po zamążpójściu Knapik, lekarz, prof. dr med. Kliniki Chorób Zawodowych AM we Wrocławiu)¹⁷⁷.

¹⁷⁴ *Ibidem*, k. 48, Zarządzenie szefa WSR w Krakowie W. Stasicy, 16 sierpnia 1951.

¹⁷⁵ *Ibidem*, materiał niespaginowany, Postanowienie Sądu Wojewódzkiego, Wydział III Karny w Krakowie, 27 lutego 1992.

¹⁷⁶ Metryczka ślubu Janiny Lissowskiej i Władysława Kabacińskiego (odpis), zbiory MKF.

¹⁷⁷ M. Kabacińska-Franćić, Życiorys Władysława Kabacińskiego...